

SAKRALINĖ MUZIKA KAIP KATALIKIŠKOJO RELIGINGUMO UGDYMO VEIKSNYS

Saulius Stumbra

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Straipsnyje pristatoma sakralinė muzika, kaip katalikiškojo religingumo ugdymo veiksnys. Romos Katalikų Bažnyčios dokumentų, kalbančių apie muziką, analizė rodo Bažnyčios rūpinimąsi sakralioje erdvėje skambančia muzika. Liturgijoje Bažnyčia muzikai teikia svarbų vaidmenį, nes ji padeda geriau suvokti išgyvenamas paslaptis. Sakralinei muzikai, kuri yra kultūros dalis, keliami tie patys uždaviniai kaip ir religijai: ugdymo tikslas yra religinga, dvasinga asmenybė. Ugdomoji muzikos galia daro įtaką asmens dvasingumui, padeda puoselėjant meninę-dvasinę kultūrą, muzika stiprina žodžio įtaigą. Katechezė gali remtis muzika, nes yra integrali ugdymo proceso dalis. Muzikos kalbos funkcijas galima susieti iškeliant katechezės tikslą: skelbti ir liudyti tikėjimą į Kristų. Muzika, savitai veikdama, geriausiai ugdomasias savybes atskleidžia susieta su Žodžiu, stiprindama jo poveikį; tai ypatingas sakralinės muzikos, kaip aukščiausiojo meno, poveikis asmens religingumui.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: sakralinė muzika, religingumas, katechezė, liturgija, muzika.

Abstract

The aim of this article is to present the sacred music as an element of catholic education. The analysis of Roman Catholic Church documents related to music presents concern of the church about music that takes place in sacred space. The church provides to music a very special place in liturgy that allows better experience the mystery of faith. Sacred music as a part of culture has the same tasks of education as religion: to educate religious and spiritual personality. The power of music education influence personal spirituality helps to educate artistic-spiritual culture and music strengthens the influence of word also. Catechesis can rely on music because it is an integral part of education process. The language of music can be united in the aim of catechesis: to proclaim and be a witness of Christ. Music working on its own manner expresses the best while connecting with word and strengthening word's influence. This is a special influence of sacred music as a highest part of an art to the personal religious education.

KEY WORDS: sacred music, religiosity, catechesis, liturgy, music.

Ivadas

Krikščioniškajam pasauliui atšventus 2000 metų krikščionybės jubiliejų, Lietuvai švenčiant evangelinės žinios tūkstantmetį būtina nepaliojama klausiti: ar gyva įkultūrintoji Evangelijos sėkla? Ar gyvas religinis jausmas, religingumas tautų, kultūrų, asmenų gyvenime?

Verta tyrinėti ne tiek pasaulio, kiek savo krašto, regiono kultūras, tradicines religines praktikas, išvelgti jomis perduodamas vertybes, papročius ir apeigas, kurie gali padėti išsiskirti krikščionybei vietinėje kultūroje.

Galėtume klausiti, kas yra kultūra? Profesorius L. Jovaiša teigia, kad „kultūra (lot. *cultura* = *cultus* – apdirbimas, auginimas, ugdymas) – visa, ką sukūrė žmonija praeityje ir dabar. Skiriama materialinė ir dvasinė kultūra. (...) Ugdymas ir kultūra susiję. Kultūra veikia ugdymą, o ugdymas – kultūrą, vienas kitą papildydami ir tobulindami. Visi kultūros padariniai yra objektyvios vertybės“ (Jovaiša, 2007, p. 126).

Profesorius L. Jovaiša „Enciklopediniame edukologijos žodyne“ pateikdamas kultūros apibrėžimą tarp lotyniškojo *cultura* ir *cultus* deda lygybės ženklą. Praplėskime termino *kultas* [lot. *cultus*] reikšmę. *Kultas* yra „žmogaus pagarbaus elgimosi su dieviškosiomis galiomis ar vieninteliu Dievu pavadinimas, konkreti religijos išraiška ritualiniais simboliniais veiksmais ir gestais, kalbinės išraiškos formomis ir su tuo susijusia vidine laikysena“ (Vorgrimler, 2003, p. 297).

Kas sieja žmogaus fizinį ir dvasinį pasaulius? Muzika, ji palaiko asmenybės religingumo ir dvasinio prado dialogą, jai tenka uždavinys tvirtinti tikėjimą. Patristikos laikų švietėjas šv. Augustinas muzikoje išvelgė dvilypumą: muzika – mokslas; muzika – dvasios tobulėjimo šaltinis. Mums svarbus pastarasis muzikos vaidmuo – dvasios tobulinimo, tikėjimo stiprinimo.

Bažnytinė muzika – tai „krikščioniškųjų konfesijų religinė muzika, atliekama bažnyčiose per liturgines apeigas (...), priskiriama ir neliturginė arba šalia liturginės gyvuojanti krikščioniškųjų konfesijų muzika“ (Vilimas, 2000, p. 140). Šioje muzikoje slypi galia veikti mūsų protus ir sąmonę siekti dvasingo pasaulio, kurio trokšta vidus.

Muziką, kaip kultūros dalį, aptaria S. Šalkauskis (1990), V. Matonis (1991), muzikos įtaką dvasingumo ir asmens dorovės ugdymui tyrinėja V. Meduševskis (1995, 2001), muzikinio garso poveikį ir sukeltas emocijas nagrinėja H. Davensonas ir J. Hourlieris (1995), J. Vilimas savo publikacijose nagrinėja bažnytinės muzikos istorijos ir šiandienos paraleles, grigališkąjį choralą (1996, 1998, 2000), D. Kalavinskaitė gilinasi į sakralinės muzikos istoriją ir šiandienos realijas liturgijoje (2009), muzikoje ugdomųjų galių ieško Z. Rinkevičius (1998, 2004, 2009) bei S. Jareckaitė (2006), muziką katalikų liaudiškojo pamaldumo praktikose nagrinėja A. Motuzas (1998, 2001, 2003, 2004, 2005) ir S. Stumbra (2007, 2008, 2009), sakralinės muzi-

kos įtaką asmens religingumui aptaria A. Schrettle (1996), K. E. Nipkovas religinėje muzikoje išvelgia galią keisti vidines nuostatas (1996), apie muzikos šventumą bažnyčioje rašo R. Kaczorowski (2009) ir kt.

Ryšėja kelios sąvokos: religingumas, kultūra (muzika), kultas, ugdymas.

Šiame straipsnyje aptarsime, kaip muzika šiandien gali padėti ugdyti žmogų – religingą asmenybę? Kaip ir kokią įtaką daro sakralinė muzika ugdant katalikiškąjį religingumą.

Tyrimo objektas: katalikiškojo religingumo ugdymas muzika.

Tikslas: aptarti sakralinės muzikos įtaką katalikiškojo religingumo ugdymui.

Uždaviniai:

- Pristatyti Katalikų Bažnyčios dokumentus dėl liturginės muzikos.
- Aptarti religinės muzikos sąvokas.
- Atskleisti sakralinės muzikos ugdomąją galią.
- Aptarti sakralinės muzikos naudojimo katechezėje galimybes.

Metodai: literatūros analizės, sintezės, retrospekcijos.

1. Muzika Katalikų Bažnyčios dokumentuose

Romos Katalikų Bažnyčios dokumentų, kalbančių apie muzikos paskirtį, nėra daug. Tai popiežių enciklikos, apaštališkosios konstitucijos, laiškai, Vatikano II susirinkimo konstitucijos ir kreipimaisi, įvairių Šventojo Sosto kongregacijų aplinkraščiai ir instrukcijos, vietinių vyskupų bei konferencijų dokumentai, kt. Šiuose dokumentuose apie muziką kalbama greta liturgijos, nes kaip integralus pamaldų elementas ji turi atitikti katalikų tikėjimo tiesas, kartu atsižvelgti į liturgijos pokyčius, ugdyti asmens savivoką. Muzikos kūrybai ir atlikimui galioja įvairūs draudimai bei paraginimai, budint, kad sakralioje erdvėje neįsivyrautų pasaulietinės nuotaikos.

Dera pastebėti, kad net ir tiesiogiai apie muziką kalbantys Katalikų Bažnyčios dokumentai nėra muzikologijos veikalai, todėl dėl vartojamų terminų, taikomos muzikos klasifikacijos ir kt. gali būti sudėtinga juos suvokti.

1903 metais pasirodė pop. Pijaus X (lot.) *motu proprio* „**Tra le sollecitudini**“. Šiame dokumente kalbama apie (lot.) *musica sacra* ypatybes: ji turinti būti šventa, tinkamos formos ir universali (Pijus X, 1903, n. 2). Muzika yra integrali liturgijos dalis ir turi padėti šlovinti Dievą. Šiame dokumente taip pat pristatomos *musica sacra* rūšys: grigališkasis choralas, klasikinė polifonija (akcentuojant XVI a. Romos mokyklą), naujųjų laikų ir vargonų muzika. Šalia įvardytų rūšių nuskamba ir draudimas naudoti „teatrinį stilių“, kuris ypač buvo paplitęs Italijoje ir pasižymėjo perdėta pompastika, ekspresyvumu, dekoratyvumu. Dera pastebėti, kad giesmės vietos kalba (Bažnyčios kalba yra lotynų – S. S.) nebuvo *musica sacra* dalis ir jas drausta naudoti liturgijoje (Pijus X, 1903, nr. 7).

Panašios pozicijos laikėsi ir šio popiežiaus įpėdinis Pijus XI apaštališkoje konstitucijoje „**Divini cultus**“.

1947 metais pasirodžiusioje pop. Pijaus XII enciklikoje „**Mediator Dei**“, nors iš dalies ir laikomasi pirmtakų pozicijos, atsiranda raginimas remti bendruomeninį giedojimą lotynų ir vietos kalbomis.

Kiek vėliau, jau 1955 metais, išleistoje enciklikoje „**Musicae sacrae disciplina**“ kalbama, kad *musica sacra* „yra pašaukta tarnauti dieviškajam kultui (...), apsaugota nuo visko, kas šventajam kultui nederėtų ar dalyvaujantiems tikintiesiems trukdytų mintimis kilti į Dievą“ (Pijus XII, 1955, nr. 30). Nors daugelis minčių kartojasi, Popiežius įtraukia ir dvi naujoves: 1) šalia liturginės muzikos atsiranda ir religinė liaudies muzika, kuri gali skambėti neliturginėse apeigose; 2) dar labiau išryškinama funkcionalumo svarba: palaikoma senoji polifonija, naujos kompozicijos ir instrumentinė muzika, bet dar griežčiau draudžiami kūriniai, „kurie dėl išpūsto triukšmingumo savo besaikiu perkrovimu galėtų aptemdyti liturgijos žodžius ar trukdyti dieviškų apeigų veiksmą“ (Pijus XII, 1955, nr. 57). Minėtame dokumente sukritikuota pompastika ir į neiškilmingas mišias išleista liaudies giesmė, nes „neiškilmingai atnašaujamose mišiose jos gali nuostabiai paveikti, kad (...) tikintieji dalyvautų ne tik kaip nebyliai ir pašaliniai žiūrovai, bet šventąjį veiksmą sekdami mintimi ir balsu su kunigo maldomis jungtų ir savo maldas. Tai įvyksta, jei giesmės yra tinkamai parinktos atskiroms mišių dalims“ (Pijus XII, 1955, nr. 64).

1958 metais pasirodė instrukcija, apibendrinanti popiežių raštus, „**De musica sacra et sacra liturgia**“. Pagrindinis kriterijus klasifikuojant muziką – jos tikimas liturgijai. Neabejotinai vertinga liturgijoje įvardijama: choralas, vokalinė polifonija *a cappella* ir naujųjų laikų muzika. Instrumentinė muzika iš viso nebūtina, nors ir gali papuošti liturgiją. Giesmės naudingos liaudžiai, todėl toleruojamos, bet ir vėl perspėjama apie muziką, kuri sukurta „laisvu stiliumi“ – ji neskirta liturgijai.

Vatikano II susirinkimas visai Bažnyčiai atnešė naujų vėjų. Reformuota liturgija, įvesta gimtoji kalba, supaprastintos apeigos. Ar pasikeitė nuostatos dėl muzikos?

1967 metais pasirodė instrukcija „**Musicam sacram**“ (toliau – MS). Deja, joje nieko naujo apie muziką nepasakyta: „Muzika skirta Dievo kulto reikalams ir pasižyminti šventumu bei formos darnumu“ (Musicam sacram, 1967, nr. 4a). Tik labiau akcentuojamas bendruomeninis giedojimas.

Daugiau reformų muzikos srityje vykdyta 1987 metais, kai išleista instrukcija „**Koncertai bažnyčiose**“ (toliau – KB). Muzikos tinkamumas Bažnyčiai nustatomas pagal jos prigimtį ir paskirtį: 1) sakralinė („sukurta dieviškajam kultui švęsti“); 2) religinė („kuri semiasi įkvėpimo iš Šv. Rašto ar liturgijos arba kreipiasi į Dievą, Mergele Mariją, šventuosius ar Bažnyčią“) (žr. Koncertai bažnyčiose, 1987, nr. 9). Koncertų metu bažnyčioje gali skambėti

„įprastinis sakralinės polifoninės muzikos repertuaras“ (Koncertai bažnyčiose, 1987, nr. 2), kuris liturgijai nebetinka, „tiek instrumentinė, tiek vokalinė sakralinė muzika“ (Koncertai bažnyčiose, 1987, nr. 6). Taigi galime daryti išvadą, kad galimybę skambėti bažnyčioje lemia kūrinio paskirtis.

Panašų dokumentą 2001 metais išleido ir Lietuvos Vyskupų Konferencija „**Koncertai ir kiti renginiai bažnyčiose bei koplyčiose šalia liturginių pamaldų**“. Šiame dokumente tik atkartojamos Vatikano išleistos instrukcijos gairės.

Apibendrinami svarbiausius dokumentus, galime teigti, kad visi su muzika susiję dokumentai remiasi pop. Pijaus X „Tra le sollecitudini“, jo iškeltais aukštais reikalavimais muzikai, kuri skamba bažnyčioje, dėl dviejų sąlygų: 1) Dievui atiduodama tai, kas geriausia; 2) muzika turi paklusti liturgijai, būti vertinga, funkcionali.

2. Religinės muzikos samprata

Pristatytuose Bažnyčios dokumentuose vyrauja terminas (lot.) *musica sacra*, bet šalia vartojami ir *religinės muzikos*, *liturginės muzikos*, *bažnytinės muzikos*, *dvasinės muzikos* terminai, kurių samprata dažnai skirtinga.

Ilgą laiką literatūroje vartotas *bažnytinės muzikos* terminas apima visą Vakarų Europos krikščioniškąją muziką (Gerulaitis, 1994, p. 6–35).

Bendresnio pobūdžio terminas *religinė muzika* aprėpia jau ne tik visą krikščioniškąją muziką, bet ir kitų religijų muziką. Plačiaja prasme religinėje muzikoje slypi krikščioniškoje liturgijoje naudota, bet labiau profesionaliai erdvei tinkama muzika, kuri remiasi liturginiais tekstais, formomis, žanrais, taip pat liturgijoje nenaudota buvusi neliturginė liaudiškojo pamaldumo muzika.

Katalikų Bažnyčios dokumentuose vartojamas *musica sacra* terminas siauraja prasme apima visų amžių liturgijoje naudotą muziką. Vatikano II susirinkimo įvykdyta liturginė reforma įvedė ir naują *liturginės muzikos* terminą: taip vadinama „visa krikščionių liturgijoje naudojama muzika“ (Funk, 2003, p. 702) ir ta, kuri kuriama bažnytiniu stiliumi bei pagal liturginius tekstus.

Savo prigimtimi *musica sacra* turėtų būti bendresnis terminas, nes apima visą liturginę ir neliturginę muziką. Religinės muzikos tyrinėtoja Danutė Kavalskaitė (2009) siūlo vartoti šiuos terminus:

- *Religinė muzika* (lot. *musica relogiosa*) – tai muzika, turinti sąsają su konkrečia ar bent numanoma religine tematika, gali būti atliekama ne liturgijoje.
- *Bažnytinė muzika* (lot. *musica ecclesiastica*; *musica sacra*) – vertinga ir bažnytinėse apeigose kažkada naudota muzika – liturginė ir neliturginė.

- *Liturginė muzika* (lot. *musica liturgica*) – įvairių stilių, tinkama liturginėms apeigoms.

Pateikę religinės muzikos apibrėžtis, galėtume pasidomėti, kas lemia tokius griežtus reikalavimus. Apibendrinamas Dievo šlovinimo ir muzikos santykį lenkų muzikologas J. Waloszekas suformulavo penkis tai apibūdinančius principus:

- Funkcionalumas: bažnytinė muzika nėra savarankiška, ji kyla iš liturginio veiksmo, sustiprindama, išreiškdamą tam tikrus liturgijos bruožus.
- Aiškumas: Dievo žodžiu paremta liturgija gali priimti tik tokią pačią muziką. Tai ne racionalumo reikalavimas, bet priešprieša neartikuliuotų ritmų ir instrumentų gausmui.
- Komunikavimas: *musica sacra* pobūdis – bendruomeninis, kompozicija, kuri suprantama Dievo tautai ir bendruomenė ją gali atpažinti kaip savą, yra bažnytinė.
- Objektyvumas: muzikos paskirtis – šlovinti Dievą, tad muzika kreipiama į stiliaus konservatyvumą, ypač paprastinant raiškos priemones.
- Atvirumas Žodžiui: šventi tekstai skirti garbinti Dievą ir išreikšti tikėjimą, liturgijoje muzika turi būti garsinis per apeigas skambančių žodžių komentaras (Waloszek, 1997, s. 254–276).

3. Ugdomoji muzikos galia

Daugelyje Bažnyčios dokumentų sakoma, kad susitikimas su šventaisiais tekstais tikinčiajam yra susitikimas su Įsikūnijusiu Žodžiu (Logos). Bažnyčios mokymas teigia, kad Šventojo Rašto žodžio, kuris yra verbalinis sakralinės muzikos pagrindas, klausomasi tikint, jis veikia protus ir širdis, tarytum statydamas Kūrėjo akivaizdą. Esama ir kito Dievo akivaizdumo pajautimo lygmens: menas, būdamas gražus, net tobulas, perteikia Dievą kaip gėrį, troškimą, kurio žmogus siekia. Muzika taip pat yra menas, joje slypi didžiulė galia padėti žmogui patirti Dievo artumą.

Nagrinėjant literatūrą pastebėta, kad muzikiniame ugdyme svarbus vaidmuo tenka filosofijai, kaip pasaulio pajautos, pasaulėvaizdžio formuotojai (Абдуллин, Николаева, 2007, с. 36). Minėti autoriai pastebi, jog muzika veikia žmogų kaip jausminis elementas ir padeda atrasti pasaulį bei save pasaulyje.

Mūsų tautos filosofas, pedagogas S. Šalkauskis žvelgia dar toliau ir priima, kad „bendrame apreikštosios doktrinos, tvarkomos teologijos priemonėmis, ir filosofinio tyrinėjimo plote negali būti prieštaravimo, nes tas pats Dievas, kuris yra antgamtinio Apreiškimo veikėjas, yra taip pat protingos žmogaus prigimties kūrėjas“ (Šalkauskis, 1990, p. 94). Kalbėdamas apie žmogų kaip kultūros veikėją S. Šalkauskis perima šv. Tomo Akviniečio min-

tį, kad „žmogaus siela, būdama dvasinės prigimties, vis dėlto substancialiniu kūnu yra sujungta su kūnu, kuriam ji tarnauja apsprendžiančiąja lytimi (...) protingoji siela yra visame kūne ir kiekvienoje jo dalyje“ (Šalkauskis, 1990, p. 196). Plačiau nagrinėdamas kultūros vaidmenį asmenybės ugdymo procese išvelgia religinio gyvenimo ir kultūrinio veikimo giminingumą: „Religinis gyvenimas (...) eina tomis trimis sritimis, kuriomis eina ir kultūrinis veikimas, t. y. teorine, praktine ir estetinė sritimi. Bet religinis gyvenimas duoda šitose srityse daugiau, negu gali duoti kultūrinė kūryba, nors religinis gyvenimas visuomet remiasi kultūrinės kūrybos išdavomis“ (Šalkauskis, 1990, p. 431). Tešdamas kultūros analizę, jos paskirties ieškodamas estetikoje, meno (lot.) *par excellence* dvasinėje prigimtyje, kalbėdamas apie muziką, ypač vokalinę, tarytum kartoja anksčiau nagrinėtų Bažnyčios dokumentų mintis: „Vokalinėje muzikoje, kurioje jau šokią tokią rolę vaidina žodis, turįs savo reikšmingą lytį, jau tam tikrame laipsnyje, t. y. kiek joje vaidina rolės dainuojamas žodis, yra antrinio apipavidalinimo menas“ (Šalkauskis, 1990, p. 529). Muzikos, kaip kultūros dalies, ugdomasis veikimas siejamas su Žodžiu, kuriam padeda geriau pasiekti širdies gelmes.

Sakralioji muzika, kaip kultūros dalis, keldama tuos pačius uždavinius kaip ir religija, kaip ugdomąjį tikslą mato religingą, dvasingą asmenybę. Kaip ir kokiomis priemonėmis tie tikslai pasiekiami?

Būtina ugdymo sistema, kurios padedami tų tikslų siektume. Įdomių išvalgų pateikia V. V. Meduševskis (*B. B. Медушевский*) kalbėdamas apie religingumo ugdymo muzika koncepciją. Remdamiesi mokslininko išsakytomis mintimis suvokiame, kad menas turi dvasingo gyvenimo pradą. Todėl menas *par excellence* turi didžiulę ugdomąją galią. Autorius skiria keturias muzikinio ugdymo veikliausias sritis:

- Meno šedevrų, ypač religinio turinio, pateikimas.
- Pamatinių tautinės pedagogikos dvasinių pradmenų atgaivinimas, dvasinio ir pasaulietinio ugdymo siejimas.
- Intonacinių subtilybių tautiniuose ir istoriniuose stiliuose pažinimas.
- Interpretacijos, kaip atlikimo meno pagrindo, svarbos supratimo diegimas.

Pagrįsdamas savo sistemą V. V. Meduševskis pastebi, kad dvasinį pradą galima pažinti tik einant dvasiniu keliu ir tam ypač padeda muzika (*Медушевский*, 2001).

Lietuvoje nemažai apie muzikinį ugdymą rašo Z. Rinkevičius. Aptardamas muzikos pedagogiką, jis pastebi, kad muzikinis ugdymas dažnai tapatinamas su muzikiniu auklėjimu, nors *muzikinio ugdymo* sąvoka gerokai platesnė. Autoriaus teigimu, „muzikinis ugdymas yra vadovavimas, ugdytojo ir ugdytinių bendravimas muzikos meno vertybių, muzikos kalbos suvokimo pagrindu“ (Rinkevičius, 1998, p. 36). Mokslininkas pabrėžia ypatingą muzikos galią puoselėjant meninę-dvasinę kultūrą: „1. Muzikinė kultūra aktuali-

zuojama specifine intonacine muzikos kalba, nukreipta į metafizinę jausmo ir minties veiklą, asmenybei aktualių prasmų ir vertybių pajautą ir šių dalykų sąlygojamą veiklą, socialinę elgseną. 2. Dvasines vertybes muzikos menas eksponuoja ir „įrodinėja“ nepastebimai, subtiliai asmeniškai, itin įtikinama, visybine ir gyvai alsuojančia „čia ir dabar“ forma“ (Rinkevičius, 2004, p. 73). Metodinėje knygoje „Ką reiškia mokyti muzikos?“ autorius teigia, kad „bendrasis muzikinis ugdymas – tai ugdymas, kuriuo siekiama išugdyti visuose mokiniuose muzikinę kultūrą kaip labai svarbią bendrosios dvasinės, etinės kultūros dalį“ (Rinkevičius, 2009, p. 72). Anot Z. Rinkevičiaus, muzikinis auklėjimas – tai „asmenybės meninio skonio, jausmų pasaulio, dvasinių ir intelektualinių jėgų žadinimas ir turtinimas, dorovinių pozicijų stiprinimas remiantis muzikos kūrinų, susijusių su gyvenimo ir būties vertybėmis, meniniu pažinimu“ (Rinkevičius, 1998, p. 87).

Lina Pudžiuvelytė nagrinėja sakralinio meno (sakralinės muzikos) poveikį asmeniui. 2004 metais savo publikacijoje pristatydama tyrimo rezultatus daro šias išvadas: „1. Sakralinį meno kūrinį asmuo suvokia kaip grožį ir išgyvena kaip tai, kas gera ir paslaptinga. Šis potyris skatina žmogaus santykį su Dievu, kaip Slėpiniu ir Gėriu. Todėl sakralinio meno kūrinų suvokimas turi reikšmingos įtakos atskleidžiant dieviškąjį gėrį ir paslaptį. 2. Sąlytis su sakralinio meno kūriniais nesibaigia dieviškojo gėrio ir paslapties išgyvenimu. Per šias patirtis suvokus save kaip Dievo kūrinį, asmens judėjimas vyksta dviem kryptimis: į Dievą, malda palaikant su Juo dialogą, ir į save, stengiantis pakeisti savo gyvenimą (atsiversti). Taigi sąlytis su sakralinio meno kūriniais daro asmenį dvasiškai aktyvų. 3. Tyrimo rezultatų analizė parodė, kad krikščioniškųjų dvasinių vertybių reflektavimas bei asmens dvasinis aktyvumas priklauso nuo sakralinio meno kūrinų suvokimo sąlygų“ (Pudžiuvelytė, 2004, p. 142).

Minėtų autorių mintys apibendrintai pateiktos lentelėje.

Relingingo-dvasingo asmens ugdymas muzika

Ugdomasis muzikos poveikis	
Autorius	Keliamos idėjos
St. Šalkauskis	<ul style="list-style-type: none"> Muzika, kaip kultūros dalis, yra tos pačios prigimties kaip ir religija bei reiškiasi trijuose lygmenyse: teoriniame, praktiniame ir estetiniame Muzika sustiprina Žodžio įtaigą
V V. Meduševskis	Muzikinio ugdymo veikliosios sritys: <ul style="list-style-type: none"> Meno šedevrų, ypač religinio turinio kūrinų, pateikimas Pamatinų tautinės pedagogikos dvasinių pradmenų atgaivinimas, dvasinio ir pasaulietinio ugdymo sąsajos

	<ul style="list-style-type: none"> • Intonacinių subtilybių tautiniuose ir istoriniuose stiliuose pažinimas • Interpretacijos, kaip atlikimo meno pagrindo, svarbos supratimo ugdymas
Z. Rinkevičius	<p>Muzikos galia puoselėjant meninę-dvasinę kultūrą:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Muzikinė kultūra aktualizuojama specifine intonacine muzikos kalba, nukreipta į metafizinę jausmo ir minties veiklą, asmenybei aktualių prasmių ir vertybių pajautą bei šių dalykų sąlygojamą veiklą, socialinę elgseną • Dvasines vertybes muzikos menas eksponuoja ir „įrodinėja“ nepastebimai, subtiliai asmeniškai, labai įtikinama, visybine ir gyvai alsuojančia „čia ir dabar“ forma
L. Pudžiuvelytė	<p>Sakralinio meno (muzikos) įtaka asmens dvasingumui:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sakralinį meno kūrinį asmuo suvokia kaip grožį ir išgyvena kaip tai, kas gera ir paslaptinga. Šis potyris skatina žmogaus santykį su Dievu, kaip Slėpiniu ir Gėriu. Todėl sakralinio meno kūrinių suvokimas svarbus atskleidžiant dieviškuosius gėrį ir paslaptį • Sąlytis su sakralinio meno kūriniumi nesibaigia dieviškojo gėrio ir paslapties išgyvenimu. Per šias patirtis suvokus save kaip Dievo kūrinį, asmens judėjimas vyksta dviem kryptimis: į Dievą, malda palaiškant su Juo dialogą, ir į save, stengiantis pakeisti savo gyvenimą (atsiversti). Taigi sąlytis su sakralinio meno kūriniumi daro asmenį dvasiškai aktyvų • Krikščioniškųjų dvasinių vertybių reflektavimas ir asmens dvasinis aktyvumas priklauso nuo sakralinio meno kūrinių suvokimo sąlygų

4. Sakralinė muzika katechezėje

Katechezė yra Dievo žodžio skelbimas, tai krikščionybės skelbimas. Katechezės procese dalyvauja: katechizuojamasis, katechetas, bažnyčios bendruomenė ir pasaulis. Muzika šiame kontekste iškyla kaip vienijanti realybė. Muzikos perdavimo kodas suvokiamas kaip visuomeninis-kultūrinis faktas, vertybė, kurią reikia priimti ir įsisąmoninti. Įveikdama įvairius psichologinius ir kultūrinius barjerus muzikos skleidžiama informacija veikia asmenybės brandos procesą ir ši gali suvokti teikiamą prasmę. Muzika, kaip universali kalba, atlieka įvairias funkcijas: žaidimo, katarsio, didaktinę, kreatyvinę, religinę (Plg. Waloszek 1997, s. 163–166). Matome, kad muzikos, kaip kalbos,

funkcijų yra nemažai. Apibendrinę muzikos kalbos funkcijas ir katechezės tikslus atrandame, kaip muzika gali padėti katechizuojant:

- Muzika padeda susikoncentruoti, ugdo klausymosi įgūdžius (net tylėjimas gali būti kaip muzika).
- Muzika gali sutaurinti naudojamas išraiškos priemones (kūno ir šnekamąją kalbą) išplėsdama subjektyvų tikėjimo išgyvenimą.
- Muzika, kaip originali kalba, peržengia tiesos, grožio, bendrystės erdves, žodžių ir materialumo ribas.

Giesmė katechezėje. Giedojimas yra muzikinės kalbos elementas. Muzikos kalboje garsas išplečia bendravimo išorėje galimybes. Literatūrinis giesmės tekstas leidžia bendrauti ne tik per melodijos sukeltus jausmus, bet ir per protą bei valią, kuriuos išreiškia turinys. Katechetikos žodyne (Słownik katechetyczny, 2007) nurodytos giedojimo ir katechezės sąveikos galimybės:

- Labai paviršutiniška bus, jei giesmė bus naudojama nepaisant katechezės turinio, vien tik emocijoms pažadinti ar kuriant muzikinį foną.
- Kiek tobulesnis santykis, kai parenkama giesmė, žadinanti kančios, džiaugsmo, šlovinimo, dėkingumo ir kitus jausmus, kurie atitiktų katechezės mintį.
- Tobulesnis atvejis, kai giesmė tampa struktūrine katechezės dalimi: giedant siekiama palengvinti įsisąmoninti tikėjimo žinią, todėl tekstas turi būti kruopščiai atrinktas, kad katechezei pasibaigus tas žodžių ir melodijos atkartojimas atkurtų tikėjimo išgyvenimą.
- Giedojimui tapus struktūrine katechezės dalimi pasiekiamas visuotinis dalyvių įsijautimas, nes galima susieti chorinį visų giedojimą, choreografinius judesius, tylą, muzikinius instrumentus ir t.t.
- Glaudus giedojimo ir katechezės ryšys pasiekiamas, kai tikėjimo tiesų skelbimas susiejamas su muzika, tai skatina aktyvesnį asmens ir bendruomenės dalyvavimą, tikėjimo potyrį, kuris dažnai tampa garbinimo (kulto) ar giliu emociniu išgyvenimu.

Matome, kad muzika yra bendravimo priemonė, kas ypač svarbu katechizuojant, juk tai kalba, kuri vienija, pasiekia asmens gelmes ir yra tinkama išreikšti tikėjimo tiesą, jei tik bus tinkamai naudojama. Katechezė gali remtis muzika, nes ji yra integralus ugdymo proceso elementas. Katechezės tikslas apima minėtas muzikos kalbos funkcijas – skelbti ir liudyti tikėjimą į Kristų.

Apibendrinami galime teigti, kad savitai veikdama muzika geriausiai ugdomasias savybes atskleidžia susieta su žodžiu, stiprindama jo poveikį. Sakralinės muzikos, kaip aukščiausiojo meno dalies, poveikis asmens religingumui yra ypatingas.

Šie teiginiai patvirtina į religiją krypstančią žmogaus prigimtį. Štai A. Maccina, kalėdamas apie religiją, teigia: „Religijos vardas sako, kad religijos dalykas nėra uždaras ir vienašalis, bet atremtas į du polius, tarp kurių

susikuria grįžtamasis veiksmas. Šie gi poliai yra: Dievas ir žmogus. (...) Tai Dievo ir žmogaus susitikimas tam tikroje erdvėje, kurią įprasta vadinti šventa“ (Maceina, 1990, p. 24).

Leonas Jovaiša *religijos* sąvoką apibrėžia kaip „pasaulėžiūrą ir pasaulėjautą, reiškiamą tam tikrais veiksmais (kultu) ir grindžiamą tikėjimu į Dievą“ (Jovaiša, 2007, p. 249).

Religija žmogaus gyvenime konkretizuoja religingumą, tai yra tikinčiojo anapusinė realybė ir į ją reaguojančiojo sąmonės bei elgesio išraiška. Religingumas siaurąja prasme, anot P. D. Pavlenoko, apibrėžiamas kaip individų (grupių), tikinčių antžmogiškomis jėgomis ir jas garbinančių, religinės elgsenos charakteristika. Anot minėto autoriaus, empiriniais religingumo požymiais išsiskiria tiek religinė individo sąmonė (pvz., religinis išprusimas ir angažuotumas), tiek religinė elgsena (pvz., grupiniai [dalyvavimas atliekant kulto veiksmus], individualūs [malda, pasninkas] religiniai veiksmai) (žr. Tomka, Zulehner, 2000, S. 96). Muzika, kaip kultūros dalis, minėtų autorių teigimu, tampa religingumo ugdytoja, nes ji, *musica sacra*, – liturginė ar neliturginė, dalyvauja asmens religiniame veiksme stiprindama ir aktyvindama sąlytį su Kūrėju.

Šis tyrimas parodė, kodėl Bažnyčios dokumentuose taip griežtai reglamentuojamas muzikos naudojimas sakralioje erdvėje, jos tinkamumas kultui. Įtaigi muzika gali ugdyti religingą asmenį, stiprindama kultūrą *par excellens*.

Išvados

1. Katalikų Bažnyčios dokumentai griežtai reglamentuoja muzikos naudojimą sakralioje erdvėje dėl keleto priežasčių: a) Dievui atiduodama tai, kas geriausia; b) muzika turi tarnauti liturgijai, būti vertinga, funkcionali; c) liturgijoje muzika turi būti garsinis apeigose skambančių žodžių komentaras.
2. Menas – jei yra gražus, net tobulas, perteikia Dievą kaip trokštamą gėrį, kurio žmogus siekia. Muzika taip pat yra menas, galintis padėti žmogui patirti Dievo artumą.
3. Muzika, savitai veikdama, geriausiai ugdomąsias savybes atskleidžia susieta su Žodžiu, stiprindama jo poveikį; sakralinės muzikos, kaip aukščiausiojo meno dalies, poveikis asmens religingumui yra ypatingas.
4. Muzika, kaip kultūros dalis, anot darbe minimų autorių, tampa religingumo ugdytoja, nes ji, sakralinė muzika, – liturginė ar neliturginė, dalyvauja asmens religiniame veiksme, stiprindama ir aktyvindama sąlytį su Kūrėju.
5. Sakralinė muzika, turint galvoje jos ugdomąjį poveikį ir funkcijas, yra svarbi katechezės struktūros dalis.

Literatūra

- Funk, V. C. (2003). Liturgical music. Theology and Practice of. *New Catholic Encyclopedia*, vol. 8. Washington.
- De musica sacra et sacra liturgia*. (1958). Vatikano Dievo kulto ir sakramentų kongregacija. Prieiga internetu: <http://www.adoremus.org/1958Intro-sac-mus.html> (žiūrėta 2009-10-01).
- Gerulaitis, V. (1994). *Muzikos stilių raida*. Vilnius.
- Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
- Kalavinskaitė, D. (2009). Teoriniai šiuolaikinės lietuvių religinės muzikos kontekstai ir perspektyvos. *Menotyra*, t. 16, nr. 1–2.
- Koncertai bažnyčiose*. (1987). Dieviškojo kulto kongregacija. Prieiga internetu: http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/koncertai-baznyciose.html (žiūrėta 2009-10-02).
- Koncertai ir kiti renginiai bažnyčiose bei koplyčiose šalia liturginių pamaldų*. (2001). Lietuvos Vyskupų Konferencija. Prieiga internetu: http://www.lcn.lt/b_dokumentai/Lietuvos_vyskupu_rastai/LVK-instr_del_concertu-baznyciose2001.html (žiūrėta 2009-10-02).
- Matonis, V. (1991). *Muzika. Asmenybė. Kultūra*. Vilnius.
- Musicam Sacram*. (1967). Vatikano Dievo kulto ir sakramentų kongregacija. Prieiga internetu: <http://www.adoremus.org/MusicamSacram.html> (žiūrėta 2009-10-01).
- Pijus X. (1903). *Tra le Sollecitudini*. Prieiga internetu: <http://www.adoremus.org/MotuProprio.html> (žiūrėta 2009-10-01).
- Pijus XI. (1928). *Divini Cultus*. Prieiga internetu: <http://www.adoremus.org/DiviniCultus.html> (žiūrėta 2009-10-01).
- Pijus XII. (1947). *Mediator Dei*. Prieiga internetu: http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_20111947_mediator-dei_en.html (žiūrėta 2009-10-01).
- Pijus XII. (1955). *Musicae sacrae disciplina*. Prieiga internetu: http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_25121955_musicae-sacrae_en.html (žiūrėta 2009-10-01).
- Pudžiuvelytė, L. (2004). *Sakralinio meno poveikis asmens dvasingumui*. Prieiga internetu: <http://www.vpu.lt/pedagogika/pedagogika/200472.htm> (žiūrėta 2009-10-03).
- Rinkevičius, Z. (2004). *Dvasinio ugdymo problema muzikos pedagogikoje*. Prieiga internetu: <http://www.vpu.lt/pedagogika/pedagogika/200472.htm> (žiūrėta 2009-10-03).
- Rinkevičius, Z. (1998). *Muzikos pedagogika (bendrasis muzikinis ugdymas)*. Klaipėda.
- Rinkevičius, Z. (2009). *Ką reiškia mokytis muzikos?* Klaipėda.
- Słownik katechetyczny*. (2007). Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.
- Šalkauskis, S. (1990). Filosofijos įvadas. *Raštai*, t. 1. Vilnius: Mintis.
- Šalkauskis, S. (1990). Kultūros filosofija. *Raštai*, t. 1. Vilnius: Mintis.
- Šalkauskis, S. (1990). Estetika. *Raštai*, t. 1. Vilnius: Mintis.
- Valančius, M. (1972). *Raštai*, t. 2. Vilnius: Vaga.
- Vatikano II susirinkimo nutarimai*. (2001). Vilnius: Aidai.
- Vilimas, J. (2000). Bažnytinė muzika. *Muzikos enciklopedija*, t. 1. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

- Vorgrimler, H. (2003). *Naujasis teologijos žodynas*. Kaunas: Katalikų interneto tarnyba.
- Tomka, M., Zuleher, P. M. (2000). *Religion in gesellschaftlichen Kontext Ost (Mittel) Europas*. Wien: Pastorales Forum.
- Waloszek, J. (1997). *Teologia muzyki. Współczesna myśli teologiczna o muzyce*. Opole.
- Абдуллин, Э. Б., Николаева, Е. В. (2007). Отечественная философия музыкального образования: сущность и направленность. *Методология педагогики музыкального образования*. Москва.
- Медушевский, В. В. (2001). *Концепция. Духовно-нравственное воспитание средствами искусства*. Минск.

SACRED MUSIC AS AN ELEMENT OF EDUCATION OF CATHOLIC RELIGIOSITY

Saulius Stumbra

Summary

It is very important in our days society to pay attention and investigate religious practices on the level of country and region areas. By doing this one better understands values, manners, rituals that are necessary inculturate Christianity in local culture.

Music is a connection between physical and spiritual world. Music supports a dialogue between a personal religiosity and the spiritual principle. Music has a task to strengthen faith. Music is a source of spiritual perfection.

The aim of this article is to define the concept of sacred music and to emphasize its importance to liturgy and catechesis. By analyzing the documents of the Church I will try to reveal the importance, functions and main aims of sacred music. There will be emphasized the element of education of music such as how and what influence has sacred music to educating catholic religiosity by understanding it as a universal language in the process of catechesis.

The methods of research: descriptive, analysis of literature, synthesis, retrospection.

Sacred music is understood as “religious music of various Christian confession being played in the church during religious rituals (...) it is attributed to it non-liturgical music and music that is besides liturgy among various Christian confession” (Encyclopedia of music, 2000, p. 140). This music contains in itself a strict content of thoughts and emotions, however, it is open to everybody, helping to cope with spiritual problems.

Functionalism, intelligibility, communicative, objective and openness to word – these are principles of relationship between God's glory and music according to (J. Waloszek).

The documents of Catholic Church strictly regulates music in the sacred space for the following reasons: a) to God is given what is the best; b) music serves to liturgy. It has to be with the value and functional; c) the music in the liturgy has to be a sound commentary to the words used in rituals.

Art is a beautiful therefore, can present God as goodness and desire towards which human being is going. Music is a part of art, therefore, it has a great power to help experience the presence of God.

Music working in its own manner, the best expresses characteristics of education connected with word strengthening its effect. Sacred music as a part of art has a special influence on the education of personal religiosity.

The system of education is needed in order to achieve these goals. There are four active parts of music education: 1) the presentation of the best masterpieces of an art especially of religious content; 2) the revival of fundamental national pedagogy of spiritual principles, the relationship between spiritual and secular education; 3) a deep understanding of subtleties of intonation in national and historical styles; 4) the formation of understanding of interpretation as a basis of performance. Spiritual principle is understood only by the way of spiritual manner, and music helps here a lot (V. V. Meduševskis).

These are links between the function of music language and the goals of catechesis: 1) music helps to concentrate, educates listening skills (even silence can be understood as music); 2) music can sublimate means of expression (body, daily language) expanding subjective relations to faith; 3) music, by being the original language, transcends boundaries of truth, beauty, community, words and materiality.

Singing is an element of musical language. A sound in music language expands possibilities of communication to external world. The text of a song gives a possibility to communicate not only through the melody of a song that brings emotions but to the will and mind through the text of a song also.

The aim of this article is to define the concept of sacred music and to emphasize its importance to liturgy and catechesis. By analyzing the documents of the Church I will try to reveal the importance, functions and main aims of sacred music. There will be emphasized the element of education of music such as how and what influence has sacred music to educating catholic religiosity by understanding it as a universal language in the process of catechesis.